

СТРАХОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗИ

Розглядаються питання нарощування фінансової стійкості та забезпечення фінансової стабільності завдяки фінансового механізму інвестування. Порівнюються сучасні підходів до інвестування та ті, що існували при становленні страхової системи. Здійснено критичний аналіз пропозицій виходу з кризи та запропоновані основні напрямки стабілізації.

The questions of increase are examined financial firmness and providing financial stability to due to financial to the mechanism of investing. Comparison is done modern going near investing and those, that existed at becoming of the insurance system. The critical analysis of suggestions of output is carried out from a crisis and basic directions are offered stabilizing

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблеми фінансової кризи, що виникли у першу чергу у банківському секторі, суттєво вплинули на стан та фінансову надійність страховиків всього світу.

Падіння основних індексів фондових бірж, паніка, що виникла із вкладами населення у банках, економічне падіння, що послідувало та призвело до масових звільнень загострило ситуацію й у страховій сфері. Страхові компанії, які є потужними фінансовими інвесторами, стали відчувати нестачу грошових коштів для сплати страхових відшкодувань. Уряди провідних країн світу прийняли заходи щодо фінансової підтримки потужних страховиків, розуміючи, що масові банкрутства у сфері страхування призведуть не тільки до економічної прірви але й до соціального вибуху.

В Україні, Росії та інших транзитивних економіках ситуація більш загострена: страхові ринки цих економік тільки формуються, у більшості постсоціалістичних країн впроваджуються реформи соціального страхування, вагомого досвіду у створенні фінансового потенціалу та досвіду в інвестуванні ще немає, що призводить до необґрунтованих рішень про вкладання у фінансові інструменти з підвищеним ризиком. Тому більшість фахівців страхового сектору також вимагають від урядів прийняття заходів щодо підтримки, за допомогою різних методів, страхової системи.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблемам становлення та розвитку страхового сектора економіки присвячено чимало наукових та практично спрямованих праць. Проводиться аналіз тенденцій розвитку, спрямування розвитку, розвитку організаційного механізму та ін. Найбільш цікавими, з точки зору, визначення перспектив та інтеграційних процесів у страхуванні є праці В.Д. Базилевича, Н.М. Внукової, С.І. Юрія, В.М. Фурмана, С.В. Онишко. Разом з тим, питання кризових явищ у страхуванні майже є невисвітленими.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Кризи 1998 р. та 2001 р. майже не вплинули на фінансовий стан більшості країн пострадянського простору. Це пояснювалось, перш за все, незначною розвиненістю фінансових ринків, зокрема фондового, страхового, по друге, слабкою інтеграцією у світову економіку та світову фінансову систему. Тому більшість наукових публікацій цього періоду стосуються висвітленню проблем державного регулювання фінансового ринку, перспектив розвитку фондового та страхового ринків, трансформаційним процесам в економіці. Питанням фінансової кризи у трансформаційних економіках достатньо уваги не приділялося.

Якщо системна фінансова криза 1998 р. показала згубність дезинтеграції фінансової системи і реальної економіки, підтвердила положення про те, що ефективне функціонування кредиту не лише визначає, але і визначається достатком реального виробництва, а висновки стосувалися необхідності взаємодії фінансового і не фінансового секторів економіки, перш за все, кредитних стосунків, то сучасна фінансова криза саме й виникла у банківській сфері при веденні банками агресивної та невиправдано ризикової політики.

Переважно процеси експансії, що відбувалися на внутрішніх ринках постсоціалістичних країн, більшістю практиків та урядів сприймалися як суто позитивні; фінансовим системам, зокрема, українській не вистачало ані часу, ані потужності створити власний фінансовий потенціал та потужне й гнучке конкурентне середовище, не дістала дієвого розвитку законодавча та організаційна база більшості перетворень. Разом з тим, вже у цей період з'являються наукові публікації щодо фінансової безпеки деяких сегментів фінансового ринку України (наприклад, Барановський О.І. Індикатори безпеки фондового ринку // *Фінанси України*. 1999. – 9, с.83-93; Базилевич В.Д., Головка Л.С. Економіко-правові аспекти інтеграційних процесів у трансформаційних економіках // *Фінанси України*. 1999-8. с.21-27). Але наукових публікацій щодо кризових явищ у страховій системі майже не існує.

Мета статті. Метою статті є критичний аналіз фінансових підходів, зокрема, до інвестування, до нарощування страхового капіталу та управління ним в умовах кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблеми вкладень страхових коштів та отримання додаткового доходу від інвестицій на власну користь завжди приваблювали професійних страховиків. Разом з тим, перед страховиками, як ні перед ким іншим встає проблема забезпечення мінімальної ризикованості вкладень при оптимальному рівні доходу. Фінансові кризи, які відбуваються у економічному просторі, впливають не тільки на виробництво, але й на агентів фінансових відносин. Чим більш потужніша фінансова сфера країни, тим значніші втрати можуть нанести кризисні явища в неї.

Зробимо порівняльний аналіз напрямків розміщень страхових фондів на початку ХХ ст. та на початку ХХІ ст. Відомий дослідник К.Г. Воблий вказує, що можливо розрізнити три типи вкладень страхових капіталів: німецький, англо-саксонський, французький до якого можна віднести й практику російських страхових закладів [1, с.90]. Слід зазначити, що при розміщенні капіталів була дуже розповсюджена практика видачі грошей під позику, більшість фінансових інструментів, звичних для нас сьогодні, ще не існувало, а ті що існували були не розповсюджені, але цілком характер розміщень витримувався та залежав від економічної ситуації у країні й національних особливостей.

Розглянемо дані табл.1. Як видно з даних табл.1 найбільші відсотки вкладень припадають на іпотечні позики, потім йдуть вкладення у цінні папери. Тобто земля, як актив, вважалася найбільш вдалим з активів, який не підвернутий курсовим коливанням. Разом з тим, спостерігається тенденція до орієнтації по вкладенням у відсоткові папери (цінні папери), як активу, що більш мобільний. У табл.2 наведені дані щодо розміщення страхового фонду у деяких країнах у сучасний час. Більшість звітів країн Європи майже не надають інформацію про розміщення страхових активів. Тому по деяких позиціях ми не можемо надати коментарі. Але порівняння статистичних звітних даних по колишнім країнам соціалістичного табору, зокрема Росії, дозволяє зробити певні висновки. Так, Чехія, Польща, так й як Англія, більшість страхових активів розміщують у цінні папери: Англія (сукупно) – 43,2%; Чехія – 70,7; Польща – 81,0%. В Україні та Росії співвідношення між цінними паперами та на розміщенні у банківських установах відбувається майже навпіл: Росія – 38,0% депозит та 57% цінні папери; Україна – 32% депозит та 41% цінні папери.

Таблиця 1

Напрями розміщення страхового капіталу у деяких країнах за 1905-1917 рр., % [1].

Напрямок	Німеччина	Англо-саксон.	Франція (обмеження на розміщення)	Росія
Готівка	3,7	н/д	без обмеж.	н/д
Поточний рахунок	0,5	н/д	без обмеж.	н/д
Нерухомість	2,3-2,4		До 2/5 активів	2,9
Іпотечні позики	71,9-73,9	28,8	До 50% цінності активу	н/д
Цінні папери (дивідендні папери)	10,0-11,5	32,2	Позики до 75% за курсовою різницею	47,3
Державні цінні папери	6,9	н/д	Позики до 75% за курсовою різницею	н/д
Облігації	0,2	н/д	без обмеж.	н/д
Облікові операції(векселя)	0,3	н/д	без обмеж.	н/д
Позики під заставу полісу	2,1-7,1	10,0-18,0	без обмеження	10,0
Інші цінності	-	-	До 25% активів	н/д

Таблиця 2

Напрями розміщення страхового капіталу у деяких країнах за 2003-2007 рр., %[2,3,4,5].

Напрямок	Англія	Чехія	Польща	Росія	Україна
Цінні папери(облігації та ін. боргові) внутрішні	15,7(британські)	62,4	74,6	27,0	3,0
Цінні папери закордонні	4,9	-	-	-	н/д
Звичайні акції (внутрішні)	22,6(британські)		-	14,5	37,0
Депозити	н/д	10,2	6,7	38,0	32,0
Нерухомість	н/д	3,4	0,7	1,1	6,0
Акції участі в інтересах	н/д	8,3	6,4	7,2	н/д
Інші	н/д	15,7	11,6	4,0	21,0
Цінні папери держави	-	-	-	8,3	1,0

Порівняння даних табл.1 й табл.2 свідчить про суттєві зміни, що відбулися у інвестиційній діяльності страховиків за останні 100 років. Перш за все, це переорієнтація з вкладень у позики на вкладання у цінні папери. Саме у цьому знайшов реалізацію фінансовий механізм страхової системи, спрямований на забезпечення фінансової стійкості. Така переорієнтація відбулася завдяки подіям, які мали місце на початку ХХ ст. (перша світова війна, яка знецінила іпотечні активи, революційні події, що наслідували війні, криза в Європі та Америці та розвиток акціонерної форми власності).

Таким чином, страховики, прагнучи до фінансової стійкості та надійності, повинні були вибирати мало ризикові та надійні активи. Страховики стали потужними інституціональними інвесторами, їх роль та значення у економіці будь-якої країни постійно зростає, вони стають конкурентами банківським установам. Наприклад, за оперативними

даними низки публікацій обсяг класичного страхового ринку в 2008 році перевищив 8 млрд. грн. та склав близько 0,8 відсотка від ВВП. При цьому, загальний обсяг відповідальності страховиків, що здійснюють класичне страхування, оцінюється в розмірі більше 400 млрд. грн., що становить 42 відсотки ВВП та значно перевищує розмір річного державного бюджету України [6]. Тому сьогодні ми спостерігаємо певні схеми злиття банків та страховиків: останніми роками суттєвого розвитку набуло банківське страхування, частка якого досягла 40 відсотків, а в окремих компаніях і 60 та більше відсотків.

Необхідність мати вільні капітали зацікавлює й великі промислові групи до створення кептивних страхових компаній. Вважається, що зі зростанням рівня конкуренції, кептивні компанії повинні майже зникнути, так як вони не будуть спроможні надати у повній мірі страховий захист. Але роль та значення страховиків посилюється не тільки при поступовому розвитку економіки, але й в умовах фінансової кризи. При цьому, чим менше зв'язані страховики із банківським сектором, чим більше вони орієнтуються на реальний сектор, тим раніше їх фінансовий стан поліпшиться. Тобто саме кептивні компанії мають вижити у першу чергу.

Значна орієнтація українських страховиків на банківське страхування призвела в умовах кризи до тяжких наслідків: рівень збитковості багатьох страховиків, що мали значну частку банківського страхування у своєму портфелі, вже перетнув критичну межу 100%. Слід вказати, що вже у 2007 році фінансовий світ лихоманило з іпотечного кредитування, вже тоді необхідно було вжити заходи щодо зниження частки банківського страхування у страховому портфелі страховиків. Разом з тим, цього не відбулося, тому наслідки фінансових проблем, що відбуваються у банківському секторі серйозно впливають на фінансовий стан страховиків. Сьогодні у періодичній печаті є багато публікацій, що присвячені тематиці фінансової кризи, у тому числі й у страховому секторі. Разом з тим, ми не можемо погодитися з пропозиціями, що надає новостворена Українська Федерація Убезпечення (УФУ) зареєстрована 23 грудня 2008 року [6], а саме:

1. Забезпечення дієвого механізму безперешкодного повернення депозитних коштів страховикам, як таких, що є коштами страхових резервів страховиків і спрямовуються на виплати страхових відшкодувань, зокрема, надання рефінансування комерційним банкам на зазначені цілі. Ми вважаємо, що дострокове повернення депозитних вкладів тільки зруйнує хистку рівновагу, яку намагаються утримати банки. Повернення депозитів (а страховики є вагомими вкладниками банків) призведе до фінансового краху цієї фінансової установи та унеможливить отримання грошей усіх вкладників, у тому числі й страховиків. Зрозуміло, що сьогодні страховики не можуть отримати гроші за рахунок продажу цінних паперів (фондовий ринок не працює), але як показують проведені нами дослідження, більшість українських страховиків «середньої ланки» мають вагомі вкладення у права вимоги до пере страховиків, тому значну частку страхового відшкодування сплачують не вони, а перестраховики, у тому числі й нерезиденти. По-друге, страховики на сплату страхових відшкодувань мають гроші на поточних рахунка, які вони отримують без затримання. Сьогодні є необхідним створення гарантійного страхового фонду усіх страховиків. Призначення цього фонду повинне бути аналогічним гарантійному фонду вкладників у банківському секторі. Але цей фонд повинен бути централізований, під патронатом Держфінпослуг та Нацбанку України.

2. Розширення сфери обов'язкового страхування, перш за все, страхування майна громадян. Така вимога обумовлена тільки бажанням поновити фінансову платоспроможність страховика. в умовах зниження реальних доходів населення, платоспроможності, введення обов'язкового виду страхування ще загострить фінансову кризу. Сьогодні ми не можемо дозволити збільшення податкового навантаження на населення, а такий обов'язків вид страхування як страхування майна можна розглядати, як податок .

3. Прийняття рішення Радою національної безпеки та оборони України щодо надання на період фінансової кризи повноважень Держфінпослуг з протидії демпінгу на страховому

ринку та штучного зниження платоспроможності страховиків. Ми вважаємо, що така функція притаманна комітету по контролю за цінами та антимонопольному комітету і не треба додатково дублювати функції контролю. Інша річ щодо виконання цієї функції відповідними інституціями.

4. Переглянути обмеження щодо обсягу певних категорій активів, які приймаються для представлення технічних резервів страховиків, а саме щодо коштів на поточних, депозитних рахунках в банківських установах, а також зняти обмеження щодо розміщення грошових коштів в одному банку. Ми вважаємо, що введене обмеження на розміщення коштів у одному банку саме й спрямована на диверсифікацію ризиків, вимога на зняття такого обмеження буде сприяти побудові фінансових схем.

Висновки і перспективи подальших розробок. Фінансова криза загострила усі проблеми, які існують у страховому секторі. Ми вважаємо, що положення не є критичним, якщо негайно вжити заходів як на рівні держави, так й на рівні страхової компанії. Українські страховики мають достатньо (у межах української економіки) сформований страховий капітал. Так, будуть злиття та поглинання, але це природній процес; вийдуть з ринку малі та ненадійні страховики, але це оздоровить страховий ринок; зменшаться схемні компанії, які останнім часом активно працювали, що призведе до більш здорової економіки; громадяни й підприємці зрозуміють необхідність проведення реформ у сфері соціального страхування, яка надасть реальну страхову допомогу. Але все можливе здійснити при прийнятті відповідної програми урядом. Деякі питання, які повинні бути вирішені цією програмою можна сформулювати наступним чином:

1. Впровадження ефективного механізму державного регулювання фінансової стійкості та надійності страховиків, а саме: створення централізованого гарантійного фонду страховиків та перестраховиків з метою гарантування сплати страхових відшкодувань та пенсійних накопичень у разі неплатоспроможності та банкрутства страхової компанії; підвищення рівня капіталізації страховиків та перестраховиків.

2. Створення системи заходів щодо безпеки національного страхового ринку, а саме: обмеження входження іноземних страховиків (у тому числі й за критерієм участі у формуванні статутного капіталу) на національний страховий ринок (мається на увазі тимчасове обмеження, поки національні оператори не будуть у повній мірі спроможні конкурувати з іноземними страховиками).

Література

1. Вобльї К.Г. Основы экономии страхования: Монография. – К.: КООПСТРАХ, 1923. – 238 с.
2. ABI UK Insurance- Key Facts 2005 // Dokument HTML. – <http://www.abi.org.uk>.
3. Czech Insurance Associations. Annual Report 2005 // Dokument HTML.–<http://www.czso.cz>.
4. Financial Results of Insurance Companies 2003 // Dokument HTML. – <http://www.marsh.com>.
5. Звітність страховиків // Dokument HTML. – <http://www.dfp.gov.ua>.
6. Завада О.Страховий ринок України потребує дієвих антикризових заходів // Dokument HTML. – <http://www.forinsurer.com>.